

ԻՆՆԵՐՈՒՄԻ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլ, կես տարեկանը 6 ռուբլ:
Առանձին նամակներ 5 կոպեկով:
Թիֆլիսում գրվում են միմյանց նամակները մեջ:
Օտարապետացիք դիմում են ուղղակի
Тифлис. Редакция «Мшак»

Խնայարարությունը ուղեւորներին 10—2 ժամ
(ընդիմ կիրառելի է նաև օրերից):
Յայտարարությունները ընդունվում է ամեն խնայող:
Յայտարարությունները նամակ զննարում են
խորտակյալ ըստին 2 կոպեկ:

„ՄՇԱԿ“

ԼՐԱԳԻՐ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ

1881 թ. ի ն

(ՏԵՍԵՆԵՐՈՒՄԻ ՏԵՐԻ)

Եր հրատարակի նախ գիրքով և նախ պրոգրամայով ԱՄՆՆ ՕՐ (ըստի տուն և ամերիկյան հե-
տևակ օրերից):
ՊՐՈԳՐԱՄԱՄԱ. I. Տերաթեան կարգադրութիւններ, II Առաջնորդ յօդուածներ, III Ներ-
քին տեսութիւն, IV Արտաքին տեսութիւն, V Խառն լուրեր, VI Հեռագիրներ, VII Ֆեյլետան և
Բանասիրական, VIII Յայտարարութիւններ:
ԼՐԱԳՐԻ ԳԻՆԵՆ, տարեկան 10 ռուբլ, կես տարեկան 6 ռ., չինգ ամս. 5 ռ., չորս ամս. 4 ռ.,
երեք ամս. 3 ռ. երկու ամս. 2 ռ. և մի ամս. 1 ռուբլ:
Գրելի կարելի է խնայարարութեան մէջ նետեակ հասցէով. Тифлис, редакция «Мшак».

Խնայողի-Յայտարարող ԳՐԻԳՐ ԱՐՅՐՈՒՄԻ

ԲՈՂԱՆԳԱԿՈՒԹԻՒՆ

Հնագիտական ժողով:— Երբ ինչ տեսու-
թիւնը Հայոց թատրոնը Ներքին լուրեր:
Արտաքին տեսութիւնը Արեւելեան գոր-
ծերը Ֆրանսիա—(Մշակի) Տեսագիրները—Յայ-
տարարութիւնները—Ֆեյլետան:

ՀՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ

Հնագիտական ժողովի պատ-
րաստական կոմիտէի նիստի մէջ,
որ կայացաւ Թիֆլիսում Նոյեմ-
բերի 26-ին, կոմս Աւարով,
Մօսկվայի պատրաստական կոմի-
տէի նախագահ, խօսեց հնագի-
տական ժողովների նպատակի

մասին և նրանց նշանակութեան
մասին հնագիտութեան համար:

Կովկասը և Մարդկային շատ
հարուստ են հնագիտական նիւ-
թերով, բայց այդ նիւթերը գրե-
թէ բոլորովին հետազոտված չեն
գեո ևս: Կոմս Աւարով յորդո-
րում է որ ոչ թէ միայն պատ-
րաստական կոմիտէի անդամ-
ները և հնագիտութեան սիրող-
ները օգնեն ամեն ոչխորով լինե-
լու հնագիտական ժողովի համար
նիւթեր հաւաքելու, բայց և
Կովկասի և Մարդկային բոլոր
քաղաքները իրանց կարողութեան
չափ նպաստեն հարստացնելու

ՖԵԼԵՏՈՒՆ

Կրօնական հարց:— Արարտոս անագիրը և
երկու հոգուց բաղկացած ազգութիւնը— Լուսա-
ւորական և պալական հայեր— Արեւիկ և Ներսի-
սեան գրողը— Հասարակական և մասնաւոր
կենսութիւնը— Շօշուկ և Երբով— (Մշակ) Հայաստան
նրա կրօնի վարձուները— Շրջապէ հոտած ձկան
մասին անկողնուրը— Քիւրճապա Հայաստանը
և քիւրճապա— Լուս հեղինակ Շէշուրի վերջը—
Պրոֆեսորի մարտի— Կրօնական ազատութիւնը—
«Մշակին» նորակազմութեան ուղերձ— Ազա-
մասն, Փիլիսոսան, սասն և եօթ հարցա թուր,
Մամբրէ վարդապետ, Տեր-Ղազարեան, Նազարեան
և Պապանյանները— Բարձրի ներդրութիւնը
և թղթակցների ծածկը— Կերտապետութեան
միջոցը— Հնուա բնիկ և խուլ պոպոզներ— Պրո-
ֆեսորի յիշատակին արձանը և մի այլ բանիկ հա-
մար արձանը:

Ամենաշնորհաւոր հարցը, որ գեա. հետաք-
րբում է մինչև այժմ ամբողջ հայոց հասարակու-
թիւնը, — դա կ'ըստ ակաւն այսպէս անուանված
հարցն է: Կրօնի անհամ այդ ինքնորդ պատա-
հանքը (Արարտոս անագիրը) իր օրինակաւն
բարձրութիւնից: Արարտոս անագիրը իր տե-
սակալից շատ ուրիշ է դատում և գրեթե բաւու-
թիւն ունի յանդարտաբար լինել մինչև ծայրայե-
թութիւն, մինչև իրողութիւն:
Այդ հանձնարել անագիրը, ընդունելով որ
հարց կարող է միմիայն լուսաւորական լինել
ընդունելով որ դա անուստ թիւն է միայն ազ-

գութիւն կազմող և ի հարկ չընդունելով և
չէ կարողանալով հակամարտ ազգութեան
գաղափարը քաղաքական գիտութեան տեսակէ-
ցով, փաստաւորապէս յայտնում է որ ինքէ ախար-
հիս երեսին միայն երկու հայ-լուսաւոր-
չական միայն, նրանք, այդ երկու մար-
դիկ, կը կազմեն հայոց ազգութիւնը, և
ոչ թէ ուրիշ մի որ և է կրօնին պատկանող մե-
ծամասնութիւնը...

Ինքզին սիրել, (Արարտոս, ինչ գեղեցիկ և նոր
միտք... ամբողջ լուսաւորված աշխարհը ապշած
կը մնայ այդ համարձակ մտքի... երկու
մարդուց բաղկացած ազգութիւնը, եւ ի հար-
կէ այդ երկու մարդիկ կը լինեն կամ Մանուկ
Եպիփանոսը և Մամբրէ վարդապետը, կամ Ղա-
զար Տեր-Ղազարեանը և Սարգիս Ղազարեան
Նազարեանը...

Տեսնում էք ինչպէս նշան է վճռվում ամենա-
զմուտը հարցը, երբ հանձնարել մարդիկ են յանձ-
նումով գիտաւոր հարցերի վճռելը: Երկու հայ
անուր վեր առեք, միասին կանգնեցեք, մէկը
միտք նետ պիտի կապեցեք, — ա՜նա ձեզ հայոց
ազգութիւնը:

«Արարտոսի կարծիքով ինքէ, Ատուած չանի,
անբողջ հայ ազգութիւնը մի որ և է ուրիշ կրօն
ընդունի, նա այլ ևս հայ ազգութիւն չի լինի,
թէ ևս բոլոր հայերն էլ հայերէն խօսեն, թէ և նրա
պատկանան, աշխարհաբանական Հայաստանում
այսինքն, թէ և թիւքապ Հայաստանը ինքնակա-
մութիւն ստանայ, ունենայ իր ազգային ժողո-
ղութիւնը իր գրողները, իր համարարանը, իր պա-
լատը, իր գրողները, իր համարարանը, իր պա-
լատը, իր գրողները, իր համարարանը և

ժողովի համար պատրաստվող
նիւթերը, ամեն զանաք գործ զին-
պահպանելու մեր երկրի հնագի-
տական հարստութիւնները և
գտնելու նոր առարկաներ ուսում-
նական հետախուզութեան հա-
մար, որպէս զի ժողովի գործու-
նելութեան ասպարէզը աւելի ըն-
դարձակի և աւելի արդիւնաւոր
լինի: Ժողովը մեր երկրի վերա-
բերութեամբ առաջինը լինելով,
ի հարկէ, վերջնական խօսք չի
ասի մեր երկրի հնագիտութեան
մասին, այլ եթէ նա միայն հաս-
տատ հիմք կը դնի Հայաստանի
և Արատունի հնութիւնների
գիտական հետազոտութեան, —
գրանով արդէն մեծ ծառայու-
թիւն արած կը լինի ընդհանուր
գիտութեանը:

Մեր երկրի պատմութիւնը
գեո շատ կողմերից մութ և հա-
կասական է, այդ պատճառով
հնագիտական հետազոտութիւն-
ների ճշգրտութիւնը մեծ նը-
շանակութիւն պետք է ու-
նենայ մեզ համար, որովհետեւ
այդ հետազոտութիւններով միայն
կարելի կը լինի վերաստուգել
պատմութիւնը, վերաքննել մեր
պատմագիրներից յայտնած պատ-
մական իրողութիւնների ճշգու-
թիւնը կամ անճշգրտութիւնը:

Չնք կարող է մեք մեր
կողմից չը դիմել մեր երկրի բո-
լոր քաղաքներին, հրատարակելով

նրանց ամենամեծ յարգանքով վե-
րաբերելի գէպի մեր երկրի հնու-
թիւնների հետքերը, խնայել նը-
րանց մեծ խնամքով պահպանել
արդէն գտնված հնութիւնները
և աշխատել գտնել նորերը:

Եթէ մեզ թանգ է մեր երկրի
սպաւազ մտաւոր զարգացումը,
մեզ թանգ պետք է լինի և նրա
քաղաքակրթական անցեալը: Մեր
հարուստ անցեալը կը բացատրի
մեզ մեր ներկայի և միջոց կը
տայ մեզ ձգտել գէպի մեր կու-
տուրական սպաւազ:

Ամեն մի աւերակ, ամեն մի
արձանագրութիւն, ամեն մի գրամ,
ամեն մի չին գիրք, կամ մի չին
գէպ, ամեն մի քար, ամեն մի
ականջի օղ, կամ մի ժանդոտած
գնանակ հնութեան ժամանակնե-
րից մնացած պետք է ընդունենք
որպէս մի գիտական սրբու-
թիւն, պետք է ինչպէս մի ա-
մենամեծ հարստութիւն, մի ա-
մենաթանկագին գանձ խնամք
ընենք և նրանց մասին, պահենք
նրանց և յանձնե՛ք գիտութեան
ներկայացուցիչներին, որպէս զի
այդ բոլորը դառնայ գիտութեան
սեփականութիւն:

Գ. Ա.

այն և այն... Այնու ամենայնիւ նրանք հայեր
չեն լինի, այլ հայերը, Արարտոսի ասելով, այն
երկու մարդիկ կը լինեն, որոնք կը մնան լու-
սաւորական: Այդպիսով մեք (Արարտոս) շնոր-
հով կը տանենք մինչև այժմ աշխարհիս երեսին
չը տեսնված երեւոյթ. երկու հայ-լուսաւորա-
ցած ազգութիւնը:

Մի հարց ինձ շատ մեծ մտաւնագութեան մէջ է
զգուստ այն ժամանակ ինչպէս կը կարելի է միմե-
րի միտքը, երբ նրա մէջ երկուսից շատ աւելի
անդամներ կան, ինչպէս կընտրվեն վերջապէ-
սը տեսնված երեւոյթ. երկու հայ-լուսաւորա-
ցած ազգութիւնը:

Եթէ ազգը բաղկացած կը լինի միայն երկու
հայ լուսաւորականներից, իսկ մնացած դաւա-
նութիւններին պատկանող հայերը հայեր չեն
լինի, ո՞վ այն ժամանակ կանոն է ճշտացնողը,
ո՞վ նոր իրողութիւնների կանոն յօդուած ձեւաւոր-
ելի, նրա սեփականատուն ու նմարանի...:

Եւ որ ևս կարող եմ իմ երեսնայել երկու հո-
գուց բաղկացած հայոց մշտական թատրոնական
խմբի մի միտք, որ ստալ եօթ հոգուց եր
բաղկացած, յետոյ բոլորը միմեանց մէջ կուեցան
ու միմեանցից նեացան, բայց երկու հայ-լուսաւոր-
ազգութեան ազգութիւնը, — այդ, խոստովան-
վում եմ, ևս գեո այնքան գիտական չմտ, որ հաս-
կանում այդ տեսակ հանձնարող միտք...:

Ամեն ուրիշ ազգութիւն գիտարութեամբ է
և նա այն կողմից, որ երկուսն էլ իրանց ամբողջ

կազմակերպվում և հարկաւոր են միմեանոր
մարդիկ ազգութիւն կազմելու համար, իսկ հա-
յերի մէջ երկու մարդ են բաւական ազգութիւ-
նը կազմելու համար:

Բայց այդ միակ բանը չէ որ հայերի մէջ թաւս
է լինում: Ամեն բան հայերի մէջ ուրիշ կերպ է
կատարվում, քան թէ այդ ազգութիւնների մաս:
Այժմեան զարուստ մարդու գործունէութիւնը,
նրա սրբերը, նրա գործերը քննադատում են ար-
դէն նրա կենսի ժամանակ, իսկ ընդհակառակն
մարդու անձնական, ընտանեկան կենսի չեն
գիտուած քանի որ նա կենդանի է, այլ հաս-
տական գործող մասից յետոյ ճիշտ գիտու-
միտքները, նամակները, ժամանակակից թէ բա-
րեկամ և թէ թշուարի ծանօթները թէ գրաւոր
և թէ բաւառի ցուցումների իմանքը, անպատ-
կելիցով սկսում են քննադատել նրա մտաւոր
անձնական, ընտանեկան կենսից: Հայերի մաս,
հակառակն է լինում: Այդ քաղաքական շունի
մարդու կենդանութեան ժամանակ քննադատել
նրա գործունէութիւնը, բայց ընդհակառակն ա-
մեն մարդ շնորհում է միտքով, քան քննել մար-
դու երեսին, նրա անձնական կենսից նկարա-
գրելով, նրա բարեբան, նրա ցարստել, ծուռ
սկսում են ինչպէս ընդհանուր քննադատել նրա
անձնական կենսից պալատի մասին, այն պատ-
կանում է ինչպէս ընդհանուր քննադատել նրա
անձնական կենսից պալատի մասին:

Այնու ամենայնիւ նրանք հայեր
չեն լինի, այլ հայերը, Արարտոսի ասելով, այն
երկու մարդիկ կը լինեն, որոնք կը մնան լու-
սաւորական: Այդպիսով մեք (Արարտոս) շնոր-
հով կը տանենք մինչև այժմ աշխարհիս երեսին
չը տեսնված երեւոյթ. երկու հայ-լուսաւորա-
ցած ազգութիւնը:

Մի հարց ինձ շատ մեծ մտաւնագութեան մէջ է
զգուստ այն ժամանակ ինչպէս կը կարելի է միմե-
րի միտքը, երբ նրա մէջ երկուսից շատ աւելի
անդամներ կան, ինչպէս կընտրվեն վերջապէ-
սը տեսնված երեւոյթ. երկու հայ-լուսաւորա-
ցած ազգութիւնը:

Եթէ ազգը բաղկացած կը լինի միայն երկու
հայ լուսաւորականներից, իսկ մնացած դաւա-
նութիւններին պատկանող հայերը հայեր չեն
լինի, ո՞վ այն ժամանակ կանոն է ճշտացնողը,
ո՞վ նոր իրողութիւնների կանոն յօդուած ձեւաւոր-
ելի, նրա սեփականատուն ու նմարանի...: